ISNN 3030-3907

2026
JUNE
ISSUE - 6
VOLUME -2

DEVELOPMENT OF SCIENCE

scientific journal

Development of science

Ilmiy jurnal

IYUN 2026
Issue - 6, VOLUME – 2

ISSN 3030 -3907

Ilmiy jurnal OAK rayosatining 2024 yil 27 sentabrdagi 361-son qaroriga asosan 02.00.00 kimyo fanlari hamda 2025 yil 12 fevral 367- son qaroriga asosan 05.00.00 texnika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

BOSH MUHARRIR:
Temirov Alisher Hoshim o‘g‘li – texnika fanlari falsafa doktori (PhD),Dotsent.
TAHRIRIYAT KENGASH RAISI:
Fozilov Sadriddin Fayzullayevich – texnika fanlari doktori, professor
TAHRIRIYAT KENGASH A’ZOLARI

TEXNIKA FANLARI/ TECHNICAL SCIENCES/ ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

Bozorov G‘ayrat Rashidovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Abdurahmonov Olim Rustamovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Adizov Bobur Zamirovich
O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Umumiy va noorganik kimyo instituti, professor
Hayitov Ruslan Rustamjonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Jumayev Qayum Karimovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Berdiyev Dorob Murodovich
Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat Texnika Universiteti, professor
Maxmudov Rafiq Amonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Tilloyev Lochin Ismatilloyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Raxmonov Qahramon Sanakulovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Barakayev Nusratullo Rajabovich
Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat Texnika Universiteti, professor.
Jo‘rayev Xayrullo Fayziyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Panoyev Erali Rajabboyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Ataullayev Sherzod Nabiullyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Murodov Malik Negmurodovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Axmedova Ozoda Bahronovna
Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat Texnika Universiteti.
Safarov Bahri Jumayevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Xaydarov Axtam Amonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Safarov Jasur Alijon o‘g‘li
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.

KIMYO FANLARI/ CHEMICAL SCIENCES/ ХИМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Axmedov Voxid Nizomovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Umarov Baqo Bafoyevich
Buxoro Davlat Universiteti, professor
Kodirov Abduaxad Abduraximovich
Qarshi davlat Universiteti, professor
Qurbonov Mingniqul Jumagulovich
Qarshi davlat Universiteti, dotsent
Turemuratov Sharibay Naurizbaevich
O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Qoraqalpog‘iston bo‘limi Bosh ilmiy kotibi, professor
Tursunov Kaxor Shonazarovich
Qarshi davlat Universiteti, professor
Do‘stov Hamro
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Panoyev Nodir Shavkatovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Olimov Bobur Bahodir o‘g‘li
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Kasimov Sherzod Abduazimovich
Termiz Davlat Universiteti, professor.
Aliqulov Rustam Valiyevich
Termiz Davlat Universiteti, professor
Tropov Xamza Tursunovich
Samarqand Davlat Universiteti, professor

IQTISODIYOT FANLARI/ ECONOMICS/ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Nizamov Aslitdin Badreddinovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Boboyev Akmal Choriyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Ergashxojayeva Shaxnoza Djasurovna
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, professor
Saidaxmedova Nodira Ilxomovna
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, professor
Muxsinov Bekzod Toxirovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Shakarov Qulmat Ashirovich
Renessans ta'lim universiteti,dotsent.
Jumaeva Zulfiya Qayumovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Norova Salomat Yusupovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Avezova Shaxnoza Maxmudjonovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Jalilov Jamshid G‘anijonovich
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, dotsent
Xasanova Gulruh Djumanazarovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.

PEDAGOGIKA FANLARI/ PEDAGOGICAL SCIENCES / ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Siddiqova Sadoqat G‘afforovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Zoyirov Erkin Xalilovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, DSc, professor
Gaffarov Feruz Hasanovich
Puchon Universiteti, *professor*
Ruziyev Davron Yuldashevich
Buxoro Davlat Universiteti, professor
Muradova Firuza Rashidovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Yunusova Gulandon Samiyevna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
To‘xtayeva Zebo Sharifovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Navro‘zova Gulchixra Nigmatovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Uzoqova Laylo Polvonovna
Buxoro muhandislik – texnologiya instituti, dotsent.
To‘raqulova Marjona Qiyom qizi
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Muradova Zarina Rashidovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Murodov Sanjar Aslonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Shodiyev Jahongir Jo‘raqulovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent
Gaffarov Laziz Hasanovich
Buxoro muhandislik – texnologiya instituti, dotsent.

Tahririyat a’zolarning to‘liq ro‘yxati jurnalning www.devos.uz saytida keltirilgan.

Tahririyat hay’ati a’zolarining tarkibini o‘zgartirish hamda qo‘shimcha kiritish yoki tahririyat a’zoligidan chiqarish bosh muharrir tomonidan amalga oshiriladi.

ISSN 3030-3907

Development of science ilmiy jurnali 2024 yil 15 aprel kuni №256445 sonli guvohnoma bilan Davlat ro‘yxatidan o‘tgan.

To‘plam elektron ko‘rinishda (pdf formatida) mualliflarga taqdim etiladi. To‘plamga kiritiladigan maqolalarning mazmuni, ulardagi statistik ma’lumotlar va me’yoriy hujjatlarning to‘g‘riligiga hamda har qanday fikr - mulohazalarga mualliflarning o‘zlari mas’ul hisoblanadilar. Talablarga javob bermaydigan maqolalar to‘plamga kiritilmaydi. Tashkiliy qo‘mita maqola matnini qisqartirish, qisman tuzatish kiritish, seksiyalarga joylashtirish huquqiga ega.

ISSN 3030-3907

IQTISODIY TARBIYANING TARIXIY-FALSAFIY ASOSLARI: SHARQ VA JAHON MUTAFAKKIRLARI MEROSI TAHLILI

Akramov Izzat Ikromovich
Farobiy maktabi direktori

Annotatsiya. Maqolada oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak mutaxassislarni boshqaruv faoliyatiga tayyorlashning muhim vositalaridan biri sifatida iqtisodiy tarbiyaning tarixiy-falsafiy ildizlari tahlil qilinadi. «Iqtisod» va «iqtisodiy tarbiya» tushunchalarining mazmun-mohiyati ochib berilgan, Muhammad ibn Muso al-Xorazmiy, Abu Nasr al-Farobiy, Abu Ali ibn Sino, Amir Temur, Alisher Navoiy kabi sharq mutafakkirlarining iqtisodiy qarashlari tizimli tahlil qilingan, shuningdek qadimgi Sharq va G'arb mutafakkirlarining iqtisodiy ta'limotlari qiyosiy jadval asosida taqdim etilgan. Tadqiqot tarixiy merosning zamonaviy iqtisodiy tarbiya tizimidagi ahamiyatini asoslab beradi.

Kalit so'zlar: iqtisodiy tarbiya, iqtisodiy ta'lim, sharq mutafakkirlari, boshqaruv faoliyati, iqtisodiy savodxonlik, tarixiy-falsafiy meros, bo'lajak mutaxassis.

Аннотация. В статье анализируются историко-философские корни экономического образования как одного из важнейших средств подготовки будущих специалистов к управленческой деятельности в высших учебных заведениях. Раскрыта сущность понятий» экономика «и» экономическое воспитание", проведен систематический анализ экономических воззрений восточных мыслителей, таких как Мухаммад ибн Муса аль-Хорезми, Абу Наср аль-Фараби, Абу Али ибн Сина, Амир Темур, Алишер Навои, а также экономические учения древних восточных и западных мыслителей представлены в сравнительной таблице. В исследовании обосновывается важность исторического наследия в современной системе экономического образования.

Ключевые слова: экономическое образование, экономическое обучение, восточные мыслители, управленческая деятельность, экономическая грамотность, историко-философское наследие, будущий специалист.

Abstract. The article analyzes the historical and philosophical roots of economic education as one of the important tools for preparing future specialists for managerial activities in higher education institutions. The essence of the concepts of" Economics "and" economic education " is revealed, the economic views of Eastern thinkers such as Muhammad ibn Musa al-Khwarazmiy, Abu Nasr al-Farabi, Abu Ali ibn Sina, Amir Temur, Alisher Navoi are systematically analyzed, as well as the economic teachings of ancient Eastern and Western thinkers are presented on a comparative table. The study justifies the importance of historical heritage in the modern economic education system.

ISSN 3030-3907

Keywords: economic education, economic education, Eastern thinkers, management activities, economic literacy, historical and philosophical heritage, future specialist.

KIRISH.

Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak mutaxassislarni boshqaruv faoliyatiga tayyorlash ancha dolzarb masala bo'lib, u bozor iqtisodiyotining o'ziga xosligi bilan belgilanadi. Buning uchun esa yangicha iqtisodiy fikrlash, o'z taqdiri va baxt-saodati uchun mas'ullikni xarakterlovchi hayotiy nuqtai nazar, boshqacha aytganda, iqtisodiy savodxonlik zarur bo'ladi.

Bo'lajak mutaxassislarga iqtisodiy tarbiya berish eng avvalo oiladan boshlanadi va ta'lim muassasalarida davom ettiriladi. Iqtisodiy tarbiyaning mazmuniga sharq mutafakkirlari qadim-qadimdan katta e'tibor qaratib kelganlar: ular oqilona ehtiyojlarni moddiy imkoniyatlar bilan taqqoslash qobiliyatini shakllantirish, yoshlarda o'z ehtiyojlarini to'laroq qondirishga bo'lgan izlanishlarda mehnatga yo'nalganlikni tarbiyalash masalalariga alohida ahamiyat berganlar. Bugungi kunda iqtisodiy ta'lim va tarbiyaning qadriyat yo'nalishlari yoshlarning ijtimoiy-madaniy rivojlanishining nazariy asosini tashkil etadi; bunday qadriyatlarning taqsimlanishi sivilizatsiya va ijtimoiy hayotning sanoat shaklidan postindustrial shaklga o'tishi bilan bog'liqdir. Shu bois, oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak mutaxassislarni boshqaruv faoliyatiga tayyorlashning kontseptual asosini ta'limning falsafiy va mafkuraviy tamoyillari tashkil etadi — ular ta'lim jarayonining qadriyat yo'nalishlarini ochib beradi va demokratik ijtimoiy-iqtisodiy hayotga o'tishda ayniqsa muhim ahamiyat kasb etadi.

Ayni shu bois, bo'lajak mutaxassislarni boshqaruv faoliyatiga tayyorlash tizimini takomillashtirish uchun jahon va milliy tarixiy-falsafiy merosni ilmiy tahlil qilish hamda uni zamonaviy pedagogik amaliyotga tatbiq etish yo'llarini izlash muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Maqolaning maqsadi — iqtisodiy tarbiya tushunchasining mazmun-mohiyatini ochib berish, sharq va jahon mutafakkirlarining iqtisodiy g'oyalarini tizimli tahlil qilish hamda ularning bo'lajak mutaxassislarni boshqaruv faoliyatiga tayyorlashdagi nazariy-metodologik ahamiyatini asoslashdan iborat.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Tadqiqotda tarixiy-qiyosiy tahlil, manbalarni tizimlashtirish va kontent-tahlil metodlaridan foydalanildi. Sharq mutafakkirlarining risola va traktatlari, shuningdek jahon iqtisodiy tafakkuri tarixiga oid ilmiy-nazariy manbalar mazmunan tahlil qilindi, ularda ilgari surilgan g'oyalar davrlar va mualliflar kesimida qiyoslandi. Tarixiy-genetik yondashuv asosida «iqtisod» va «iqtisodiy tarbiya» tushunchalarining shakllanish bosqichlari yoritildi, olingan natijalar jadval ko'rinishida tizimlashtirildi.

ISSN 3030-3907

NATIJALAR VA MUHOKAMA.

«Iqtisod» va «iqtisodiy tarbiya» tushunchalarining mazmuni

Ma'lumki, «iqtisod» so'zining ma'nosi keng bo'lib, chuqur mazmunga ega. Ko'p o'rinda bu so'z xalq ichida «tejamkorlik» so'zining sinonimi sifatida qo'llaniladi, tejamkorlik haqida so'z ketganda esa isrofgarchilikka yo'l qo'ymaslikni tushunamiz. «Iqtisod» tushunchasiga mashhur o'zbek mutafakkiri Abdulla Avloniy quyidagicha ta'rif beradi: «Iqtisod deb pul va mol kabi ne'matlarning qadrini bilmakka aytilur».

Bo'lajak mutaxassislar iqtisodiy ongining qaror topishi ularda iqtisodiy tushunchalar tizimini shakllantirishni, jamiyatni iqtisodiy rivojlantirish qonuniyatlarini, iqtisod va ishlab chiqarishni tashkil etishga doir umumiy ma'lumotlarni o'zlashtirib olishini, fikrlash operatsiyalari (tahlil, sintez qilish, umumlashtirish va boshqalar)ni rivojlantiradi hamda keyinchalik eng oddiy iqtisodiy tahlil qilish ko'nikma va malakalarini tarkib toptirishni nazarda tutadi.

Iqtisodiy tarbiya — bo'lajak mutaxassislarning iqtisodiy ongini shakllantirishga qaratilgan, uyushgan (tashkil etilgan) pedagogik faoliyat, maxsus o'ylangan ish sistemasidir. Uni amalga oshirish jarayonida bo'lajak mutaxassislar tartibli va samarali iqtisodiyot, ishlab chiqarish kuchlarini rivojlantirish, ishlab chiqarish munosabatlari haqidagi iqtisodiy tushuncha va tasavvurlar majmuyini o'zlashtirib oladilar. Iqtisodiy tarbiya iqtisodiy tafakkurning rivojlanishini, faoliyat natijasida hosil bo'ladigan axloqiy va ishchanlik fazilatlarining, ijtimoiy faollikning, tadbirkorlikning, tashabbuskorlikning, ijtimoiy mulkka tejamkorlik bilan, halol munosabatning shakllanishini ta'minlaydi.

Sharq mutafakkirlari merosida iqtisodiy g'oyalar

Iqtisodiy tarbiya mazmuni sharq mutafakkirlari tomonidan muntazam boyitib kelingan. Muhammad ibn Muso al-Xorazmiy (1996) matematika fani inson hayotida asosiy o'rin tutishini alohida ta'kidlagan: olimning fikricha, kishi hisob ilmini bilishi va o'z ishiga pishiq bo'lishi kerak, shunda u o'z mehnatining natijalarini o'lchovlar orqali aniqlay olishi mumkin. Abu Nasr al-Farobiy (1993) esa insonga yashash uchun juda ko'p narsalar kerakligini va ularni vujudga keltirish yo'lida boshqa shaxslarga murojaat qilish zarurligini e'tirof etadi — bu o'rinda olim iqtisodiy aloqa zaruriyatini ko'rsatib o'tgan edi. Darhaqiqat, iqtisodiy aloqa o'rnatish uchun odamlar, davlatlar, jamiyatlar integratsiya yo'lida harakat qiladilar.

Iqtisodiy ta'lim-tarbiya berish, iqtisodiy savodxonlik muammosi butun dunyo iqtisodchilari, sotsiologlari, faylasuflari, psixologlari, pedagoglarini doimo qiziqtirib kelgan muammolardan biridir; barcha soha olimlari iqtisodiy savodxonlikning jamiyat taraqqiyoti uchun o'ta muhim va zarurligini e'tirof etadilar. Iqtisodiy ta'lim-tarbiya masalalarining uzoq tarixiy ildizlari bo'lib, sharq

ISSN 3030-3907

mutafakkirlari Abu Ali ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Abu Nasr Forobiy, Amir Temur, Alisher Navoiy, Abdurahmon Jomiy, Jaloliddin Davoniy, Husayn Voiz Koshifiy, Ahmad Donish, Abdulla Avloniy (Ibn Sino, 1992; Beruniy, 1966; Forobiy, 1993; Amir Temur, 1996; Navoiy, 1966) asarlarida ham aks etgan. Tarixiy meroslarimizda iqtisodiy g'oyalarning jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyati va muhimligi, shuningdek yoshlarga iqtisodiy ta'lim berish, ularni «ustoz-shogird» tamoyili asosida tarbiyalash masalalari haqida ko'plab fikr-mulohazalar bayon etilgan.

Al-Farobiy «Baxt-saodatga erishuv haqida» asarida (1993) shunday yozadi: «Inson o'z mablag'ini sarflashni bilishi kerak, pul sarflashda qizg'anchiqlik qilish xasislikka olib keladi. Pullarni rejasiz ishlatish esa insonni beboshlikka yetaklaydi». Ko'rinib turibdiki, o'tmish mutafakkirlari yoshlarni boshqaruv faoliyatiga tayyorlash, ularni hamkorlikka, ishbilarmonlikka, iqtisodiy hisob-kitobga o'rgatishni hayotiy tajriba asosida amalga oshirish lozimligiga e'tibor qaratganlar (1-jadval).

1-jadval.

Buyuk mutafakkirlarning iqtisodiy ta'limotlari (Islomov & Egamov, 2005)

№	Mutafakkirlar ta'limotidagi g'oyalar	Mutafakkirlar
1	«Yomon ovqatlangan xalq na yaxshi, kuchli ishlovchilarga va na sog'lom baquvvat bolalarga ega bo'ladi… Yomon ovqatlanishdan odob-ahloq ham aynib ketadi. Agar non mo'l-ko'l bo'lsa, muqaddas so'zlar ham yaxshi qabul qilinadi».	«Avesto» kitobining muallifi Zardusht (m.o. 589-512 y.)
2	«Artxa» so'zi — foyda, moddiy manfaat, «shastra» — ilm, ilmiy asar ma'nosini bildiradi. «Davlat yangi mintaqalarni tashkil etish va odamlarni u yerlarga o'rnashtirish ishlarini amalga oshirishi kerak. Yangi ko'chib kelganlarga yer soliq to'lash sharti bilan shaxsiy foydalanishga berilgan. Dehqon, hunarmand mehnati va savdo faoliyati davlat uchun boylik yaratadi. Shuning uchun davlatning siyosati yerni emas, balki odamlarni himoya qilishi kerak».	«Artxashastra» asari (m.o. IV asr oxiri)
3	Konfutsiy ta'limotiga ko'ra, bilimdon hukmdor — u «xalqning otasi», «to'g'ri amal qilishning» va boylikni ancha tekis taqsimlashning kafolati. Uning tasdiqlashicha, Alloh va tabiat tomonidan	Konfutsiy (m.o. 551-479 y.) «Lun Yuy» («Suhbat va mulohaza») to'plami

ISSN 3030-3907

№	Mutafakkirlar ta'limotidagi g'oyalar	Mutafakkirlar
	jamiyat toifalarga ajratilgan, ammo shu bilan birga u har bir odamni ma'naviy yuksalishga da'vat etgan, kattalarga bo'lgan hurmat qoidalari, farzandlik burchi, aka-ukalar o'rtasidagi do'stlik to'g'risida qimmatli fikrlarni ilgari surgan. Konfutsiy ta'limotidan shu narsani ko'rish mumkinki, agar reglamentlashtirilgan patriarxal munosabatlarda ustalik bilan xo'jalik yuritilsa, «xalqda hamma narsa muhayyo bo'ladi».	
4	Ksenofont «Daromadlar to'g'risida» asarida Afina davlatining iqtisodiy holatini tahlil qilib, uni yaxshilashning uch yo'lini tavsiya etadi: 1) xorijiy kishilardan olinadigan soliqni ko'paytirish, ularning Afinaga kelishini rag'batlantirish; 2) kumush qazib olishni kengaytirish; 3) qullar savdosini tashkil etish. «Ekonomikos» asarida, hamda Ksenofontning alohida mulohazalarida quldorlik xo'jaligi iqtisodiyotiga tavsifnoma beriladi.	Ksenofont (m.o. 430-355 y.) «Daromadlar to'g'risida» va «Ekonomikos» (xo'jalik to'g'risida ta'lim) maxsus iqtisodiy asarlari
5	Ijtimoiy manfaatlarni himoya qilishda oqsuyaklarning roliga yuqori baho beriladi, negaki faylasuflarni o'z tarkibiga kirituvchi bu toifa boshqa bir toifa — harbiylar (armiya) bilan birga, davlatning boshqaruv apparatini tashkil etgach, olimning fikriga ko'ra, butun jamiyatni boshqaradi. Bunda faylasuflar ham, harbiylar ham hech qanday mulkga egalik qilmaydilar (davlat manfaatlari yo'lida chalg'ib ketmaslik uchun); ularning moddiy ta'minotini tekischilik prinsipi asosida davlat o'z zimmasiga oladi.	Platonning (m.o. 427-347 y.) «Davlat» va «Qonunlar» asarlari
6	Ekonomika, Aristotel tushunchasi bo'yicha — bu eng avvalo dehqonchilikdagi kishilarning hamda hunarmandchilik va mayda savdo bilan band bo'lganlarning asosiy va sharafli faoliyatidir. Uning maqsadi — insonning eng muhim	Aristotel (m.o. 384-322 y.) «Nikomaxova etikasi» va «Siyosat» asarlari

ISSN 3030-3907

№	Mutafakkirlar ta'limotidagi g'oyalar	Mutafakkirlar
	ehtiyojlarini qondirish hisoblanadi, shuning uchun unga davlat g'amxo'rlik qilishi kerak. Xrematistika — bu yirik savdo yo'li bilan boylik orttirish mahoratidir; Aristotelning qayd qilib o'tishicha, bunday boylik orttirish maqsadiga erishishning cheki bo'lmaydi. Ekonomikadan farqli ravishda, xrematistika zarur hisoblanmaydi va tabiat qonunlariga zid deb ko'rsatiladi. Shu boisdan Aristotelning xitob qilishicha, «ekonomika maqtovga sazovor», xrematistika esa — «tanbehga».	
7	Katon savdogarlar va sudxo'rlar faoliyatiga salbiy munosabatda bo'lgan. Katon tovar qiymatidan ortiqchasini foyda deb bilgan va qiymatni to'la ravishda ishlab chiqarish xarajatlariga kiritgan. Masalan, uningcha, barcha «qiymat o'zagini» material sarflari, usta va yordamchilarga to'lanadigan haq tashkil etadi.	Mark Portsiy Katon Starshiy (m.o. 234-149 y.) «Dehqonchilik to'g'risida» asari
8	Islom aqidasida isrofgarchilikka qarshi kurash, Qur'oni Karimdagi «Yenglar, ichinglar, xadya qilinglar, ammo isrof qilmanglar» degan oyatlar asosida olib boriladi (bu hozirgi davrda ham eng dolzarb muammolardan biri hisoblanadi). Bu muqaddas kitobda savdoga katta ahamiyat beriladi, sudxo'rlik (sudxo'rlik foizi)ni qoralaydi; mulkning muqaddasligi, birovning mulkiga xiyonat va hatto hasad qilish katta gunoh deb ko'rsatiladi.	Islom dinining muqaddas kitobi — Qur'oni Karim
9	«Jamiyatning ahvoli, uning boyligi va ravnaqi faqat mehnatga va kishilarning boylikni o'zlashtirishga bo'lgan ishtiyoqiga bog'liq. Agar odamlar yashash vositalari to'g'risida qayg'urmasalar va ularga egalik qilish uchun mehnat qilmasalar, unda bozorda oldi-sotdi	Ibn Xaldunning (1332-1405) «Kitob ul-ibar» («Ibratli misollar kitobi», 1370 y.) asari

ISSN 3030-3907

№	Mutafakkirlar ta'limotidagi g'oyalar	Mutafakkirlar
	bo'lmaydi va odamlar oziq-ovqat qidirib boshqa mamlakatlarga chiqib ketadilar».	
10	Forobiy, Platonga o'xshab, ideal tuzum to'g'risida fikr yuritdi. U baxtga erishishning zarur va birlamchi shartini tashkil etuvchi o'zaro yordam va do'stlik tufayli bo'ladigan shaharni ideal shahar deb hisoblagan; yer yuzida barcha xalqlarning o'zaro yordami asosida yagona jamiyat qurish mumkinligi, mahsulotlarni adolatli taqsimlash haqida fikrlar bildirgan. Ammo Forobiy mazkur o'zaro yordamning iqtisodiy asosi — mehnat mahsulotlarini ayirboshlashning zarurligini ko'rsatib bera olmadi, iqtisodiy savollarni ikkinchi o'ringa surib qo'ydi; bu ayniqsa uning davlat haqidagi talqinida ko'rinadi, unda adolat o'rnatish va ommani ma'rifatli qilish asosiy funksiyalardan deb e'tirof etiladi.	Abu Nosir Forobiy (870-950)
11	Ibn Sino ideal davlatni quyidagicha tavsiflaydi: 1) hamma o'z foydasini ko'zlab mehnat qilishi kerak; 2) bu davlatda barcha moddiy boyliklar shunday barobar taqsimlanishi kerakki, unda juda katta boylik va ashaddiy qashshoqlik bo'lmasin; 3) barcha kishilar halol mehnat va halol savdo bilan shug'ullanishi sababli urushadigan odamlar bo'lmaydi, davlatlar o'rtasidagi siyosiy bahslar tinch yo'l bilan yechiladi; 4) ideal davlatda odamlarda hamma narsa muhayyo bo'ladi va shuning uchun ular bir-biriga qarama-qarshi bo'lmaydilar. Ibn Sinoning bu qarashlari Platonning «Qonun»larida, Aristotelning «Afina siyosatchilari»da, Forobiyning «Saxovatli shahar aholisi qarashlari haqida traktat»ida bildirilgan fikrlarga ko'p jihatdan o'xshab ketadi.	Ibn Sino (980-1037)
12	«Raiyatni xonavayron qilish davlat xazinasining qashshoqlashishiga olib keladi. Xazinaning	Amir Temur (1336-1405)

ISSN 3030-3907

№	Mutafakkirlar ta'limotidagi g'oyalar	Mutafakkirlar
	kamayib qolishi esa sipohlarning tarqalib ketishiga sabab bo'ladi. Sipohlarning tarqoqligi esa, o'z navbatida, saltanatning kuchsizlanishiga olib boradi. Fath etilgan yerlik fuqaro azaldan berib kelingan xiroj miqdoridan rozi bo'lsa, ularning roziligi bilan ish ko'rsinlar. Xirojni ekindan olingan hosilga va yerning unumdorligiga qarab yig'sinlar. Fath etilgan har bir mamlakatning mol-mulkini, buyumlarini talon-tarojdan saqlasinlar».	
13	«Agar mamlakat hukmdori fanlarni, ayniqsa iqtisodiyot, tarix, falsafa va siyosiy fanlarni mukammal bilsa, o'zi boshqarayotgan mamlakat obod va badavlat bo'ladi; agar teskari bo'lsa, mamlakat qashshoq va xarob bo'ladi».	Alisher Navoiy (1441-1501) «Hiloliya» asari
14	U. Petti — «Siyosiy iqtisodning otasi», buyuk tadqiqotchi-iqtisodchi. U. Petti iqtisodiy muammolarga bag'ishlangan «Soliqlar va yig'imlar to'g'risida traktat» (1662 y.), «Donishmandlarga so'z» (1665 y.), «Irlandiyaning siyosiy anatomiyasi» (1672 y.), «Siyosiy arifmetika» (1683 y.) va boshqa asarlarni yozdi. U. Petti dastlab o'z asarlarida merkantilistlarning ijobiy savdo balansi g'oyasini va sanoatni rag'batlantirish maqsadida davlatning iqtisodiyotga faol aralashuvini qo'llab-quvvatlagan.	Uilyam Petti (1623-1687)

Forobiy va Ibn Sino ideal davlat kontseptsiyasida iqtisodiy g'oyalar

Forobiy, Platonga o'xshab, ideal tuzum to'g'risida fikr yuritdi. U kelajak haqida o'ylab, baxtga erishishning zarur va birlamchi shartini tashkil etuvchi o'zaro yordam va do'stlik tufayli bo'ladigan shaharni ideal shahar deb hisoblagan; yer yuzida barcha xalqlarning o'zaro yordami asosida bir butun yagona jamiyat qurish mumkinligi, mahsulotlarni adolatli taqsimlash haqida fikrlar bildirgan. Ammo Forobiy mazkur o'zaro yordamning iqtisodiy asosi — mehnat mahsulotlarini ayirboshlashning zarurligini ko'rsatib bera olmadi, iqtisodiy savollarni ikkinchi o'ringa surib qo'ydi. Bu ayniqsa uning davlat to'g'risidagi

ISSN 3030-3907

talqinida ko'rinadi, unda adolat o'rnatish, ommani ma'rifatli qilish uning asosiy funksiyalaridan deb e'tirof etiladi.

Ibn Sino ideal davlat to'g'risida fikr yuritib, uni quyidagicha tavsiflab beradi: 1) hamma o'z foydasini ko'zlab mehnat qilishi kerak; 2) bu davlatda barcha moddiy boyliklar shunday barobar taqsimlanishi kerakki, unda juda katta boylik va ashaddiy qashshoqlik bo'lmasin; 3) barcha kishilar halol mehnat bilan shug'ullanishi va halol savdo qilishi sababli urushadigan odamlar bo'lmaydi va urushlar tugatiladi, davlatlar o'rtasidagi siyosiy bahslar esa tinch yo'l bilan yechiladi; 4) ideal davlatda odamlarda hamma narsa muhayyo bo'ladi va shuning uchun ular bir-biriga qarama-qarshi bo'lmaydilar. Ibn Sinoning ideal davlat to'g'risidagi qarashlari Platonning «Qonun»larida, Aristotelning «Afina siyosatchilari»da, Forobiyning «Saxovatli shahar yashovchilarining qarashlari to'g'risida traktat»ida aytilgan fikrlarga ko'p jihatdan o'xshab ketadi.

Milliy merosda boshqaruv va iqtisodiy tafakkur

Amir Temur davlat xazinasi va boshqaruv o'rtasidagi bog'liqlikni chuqur anglab shunday degan edi: «Raiyatni xonavayron qilish davlat xazinasining qashshoqlashishiga olib keladi. Xazinaning kamayib qolishi esa sipohlarning tarqalib ketishiga sabab bo'ladi. Sipohlarning tarqoqligi esa, o'z navbatida, saltanatning kuchsizlanishiga olib boradi». Alisher Navoiy esa «Hiloliya» asarida davlat boshqaruvida ilm-fanning, jumladan iqtisodiyot bilimining ahamiyatini quyidagicha ifodalagan: «Agar mamlakat hukmdori fanlarni, ayniqsa iqtisodiyot, tarix, falsafa va siyosiy fanlarni mukammal bilsa, o'zi boshqarayotgan mamlakat obod va badavlat bo'ladi, agar teskari bo'lsa, mamlakat qashshoq va xarob bo'ladi».

Shu o'rinda Respublikamiz Birinchi Prezidenti I.A. Karimovning quyidagi so'zlarini keltirib o'tish joizdir: «...biz shunday mas'uliyatli o'tish davrini o'tmoqdamizki, juda qisqa muddatlarda rivojlangan mamlakatlar safiga qo'shilib olishimiz kerak. Bu tarixiy zaruratdir. Ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot esa, ko'p jihatdan odamlarning iqtisodiyot ilmi bilan qurollanishiga, iqtisodiy idrok kuchiga ega bo'lishlariga bog'liq bo'lib qoldi» (1995). Bu fikrlar tarixiy meros bilan zamonaviy davr talablarining uzviy bog'liqligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Iqtisodiy tarbiyaning an'anaviy uslublari

Iqtisodiy tarbiya axloqiy tarbiyaning hisob-kitob bilan yashashga o'rgatadigan muhim sohasi sanaladi. Ta'lim muassasalarida iqtisodiy tarbiyaning xilma-xil vazifalari bir necha fan bo'yicha darslarda amalga oshiriladi; bunday bilimlar bo'lajak mutaxassislarga kelajakda qaysi sohada ishlash yoki qayerda o'qishlari mumkinligini mo'ljallashlariga imkon beradi. Iqtisodiy tarbiya uslublari xilma-xildir, jumladan, suhbat, ma'ruza, amaliy mashg'ulot, solishtirish, hisob-kitob qilish ommalashgan uslublar hisoblanadi. Bo'lajak mutaxassislarda iqtisod

ISSN 3030-3907

borasida ijodiy fikr yuritishni shakllantirishda darslarda va darsdan tashqari mashg'ulotlardan unumli foydalanish mumkin. Bo'lajak mutaxassislarning iqtisodiy tarbiyalanganligi ularda tejamkorlik, ijodkorlik, mas'uliyat hissi, tashabbuskorlik, ishbilarmonlik, hisob-kitob mohirligi kabi muhim mezonlar orqali aniqlanadi (“Pedagogikaning umumiy asoslari,” n.d.).

XULOSA.

O'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy tarbiyaning nazariy-metodologik asoslari uzoq tarixiy ildizlarga ega bo'lib, al-Xorazmiy, al-Farobiy, Ibn Sino, Amir Temur, Alisher Navoiy kabi mutafakkirlarning merosida, shuningdek jahon iqtisodiy tafakkuri namoyandalarining ta'limotlarida chuqur ifodasini topgan. Ushbu tarixiy-falsafiy meros bo'lajak mutaxassislarda tejamkorlik, mehnatsevarlik, halollik, adolatli boshqaruv kabi qadriyatlarni shakllantirishning boy manbai bo'lib xizmat qiladi.

Shu bilan birga, tahlil ko'rsatadiki, mazkur boy meros zamonaviy oliy ta'lim tizimida bo'lajak mutaxassislarni boshqaruv faoliyatiga tayyorlash jarayonida yetarlicha tizimli tarzda tatbiq etilmagan. Shu sababli, sharq mutafakkirlari g'oyalarini zamonaviy iqtisodiy ta'lim dasturlariga integratsiya qilish, ularni o'quv-uslubiy materiallarda aks ettirish bo'yicha maqsadli ilmiy-pedagogik ishlanmalarni davom ettirish istiqbolli yo'nalish hisoblanadi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Beruniy, Abu Rayhon. (1966). *Tanlangan asarlar (3-jild)*. Fan.
2. Forobiy, Abu Nosir. (1993). *Fozil odamlar shahri*. Meros. (Matnda «Baxt-saodatga erishuv haqida» nomi bilan keltirilgan; asl ro'yxatdagi asar nomi bilan nomuvofiqlik mavjud.)
3. Ibn Sino, Abu Ali. (1992). *Tib qonunlari (2-jild, 3 jildlik)*. Meros.
4. Islomov, A., & Egamov, E. (2005). *Iqtisodiy ta'limotlar tarixi*. IQTISOD-MOLIYA.
5. Karimov, I. A. (1995). *Yuksak malakali mutaxassislar — taraqqiyot omili*. O'zbekiston.
6. Navoiy, Alisher. (1966). *Asarlar (13-jild)*. G'afur G'ulom nomidagi badiiy adabiyot nashriyoti.
7. Pedagogikaning umumiy asoslari — iqtisodiy tarbiya. (n.d.). *Azkurs.org*. https://azkurs.org/1-pedagogikaning-umumiy-asoslari-iqtisodiy-tarbiya
8. Temur tuzuklari (o'zbek, rus, ingliz, fransuz tillarda) (B. Ahmedov, Muharrir). (1996). *G'ofur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti*. (Diqqat: dissertatsiya matnida bu manba Al-Xorazmiyga bog'liq jumlada ham ishlatilgan, biroq mazmunan Amir Temurga oid.)

ISSN 3030-3907